

"Where they rest, they rust": Undersøgelse og bevaring af vrug fra WWI og WWII i Nordsøen og Scapa Flow, Orkneyøerne af David Gregory

Sea War Museum Jutland (<http://www.seawarmuseum.dk/>) har netop gennemført en stor ekspedition til Scapa Flow på Orkneyøerne, og David Gregory var inviteret med for at undersøge nedbrydning og bevaring af skibsvrag i Nordsøen og i Scapa Flow.

Scapa Flow er en stor naturhavn, som er blevet brugt af den britiske flåde fra Napoleonskrigene og indtil 1946. I Scapa Flow ligger hele den tyske flåde fra første verdenskrig sammen med mange andre vrug fra alle tider. Ekspeditionen havde til formål at gennemføre en videnskabelig undersøgelse af skibsvragene på bunden af Scapa Flow.

Besætningen på ekspeditionen. Foto: Knud Jacobsen

Ekspeditionen varede fra den 20. januar til den 3. februar 2017 og havde en stor besætning. Ekspeditionen blev ledet af Gert Normann (direktør) og Philip Nathansen fra Sea War Museum og talte blandt andre et britisk tv-hold og dr. Innes McCartney fra Bournemouth University. Han er ekspert i marinarkæologi fra første og anden verdenskrig og er i anledningen af 100 året for sænkningen (2019) af den tyske flåde både i gang med en tv-produktion og en bog.

Desuden deltog Nicholas Jellicoe, der er barnebarn af den øverstkommanderende for den britiske flåde under første verdenskrig, John Jellicoe, og som er ved at skrive en bog om flådebasen i Scapa Flow. Hertil kom den danske journalist Knud Jakobsen, der skriver for Sea War Museum, og to studerende fra Syddansk Universitets marinarkæologiske program, Alice Neet og Lesley Dagleish,

som fik lejlighed til at lære om moderne survey teknik. Endelig deltog også en stor besætning fra JD-Contractor A/S, der stillede skibe, udstyr og mandskab til rådighed for projektet.

Det gode skib *M/S Vina*. Foto: Knud Jacobsen

En af hovedopgaverne var at registrere alle rester af den tyske flåde i Scapa Flow ved hjælp af akustiske præcisions-scannere (multibeam sonar) og fjernstyrede undervandsrobotter (ROV). Arbejdsplads og bopæl under hele ekspeditionen var det gode skib *M/V Vina*. Opmålingen foregik døgnet rundt, og om dagen sejlede den mindre båd *Limbo* med tilsvarende udstyr i de lavvandede områder, hvor *Vina* ikke kunne komme ind. De akustiske opmålinger giver meget nøjagtige "billeder" af alt, hvad der ligger på havbunden. Efterfølgende var det muligt at sende en ROV ned for nærmere at studere, hvad man havde fundet.

Opmåling af havbunden blev foretaget 24 timer i døgnet. Foto: Knud Jacobsen

Limbo, den mindre survey båd som blev sat i vandet fra Vina for at opmåle i de kystnære områder.
Foto: Knud Jacobsen

Undervands robot (ROV) på vej ned til havbunden. Foto: Knud Jacobsen

Kontrolcentret for ROV. Her kan man se i real time på videokamera, hvad der ligger på havbunden.
Foto: Knud Jacobsen

Kortlægning af vrug

Sea War Museum har tidligere fundet og registreret alle 25 skibsvrag fra Jyllandsslaget i Nordsøen, og surveyen i Scapa Flow blev om muligt endnu større. Det blev den hidtil største undersøgelse i dette område, idet 50 km² af havbunden minutvist blev opmålt og afsøgt. I alt blev der fundet og opmålt 55 vrug, hvortil kom en lang række flåder, pontoner, net og ubådshindringer på havbunden. Yderligere blev der spredt i Scapa Flow fundet og opmålt en række andre fartøjer fra Royal Navy, spændende fra en større minelægger og en række "drifters" (ombyggede fiskefartøjer til brug for Royal Navy) samt nogle mindre arbejdsfartøjer. Dertil kom en lang række "Block" skibe, som er sænket i flere indsejlinger til Scapa flow for at hindre fjendtlige ubåde i at trænge ind til de opankrede skibe. Også store mængder ubådsnet og andre spærremidler blev fundet og registreret.

Et af skibene, som blev brugt til at forhindre tyske U-både i at sejle ind i Scap Flow - et "Block Ship".
Foto: Knud Jacobsen

Rester af ubådsnet og pontoner, som blev sat ud mellem øerne for at hindre U-både i at sejle ind.
Foto: Knud Jacobsen

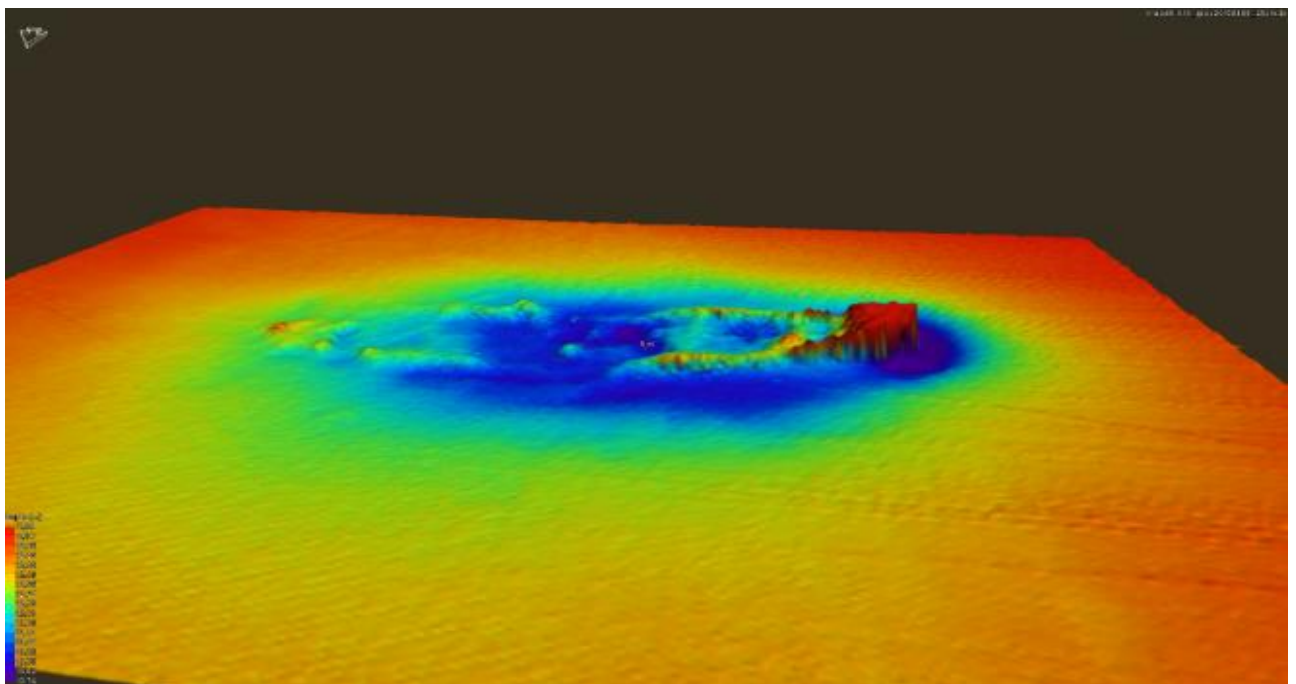
Nedbrydning af Vrag

Nationalmuseets rolle i projektet var at se på nedbrydning af vrag, som Sea War Museum på tidligere ekspeditioner har opmålt i den meget dynamiske Nordsø, og sammenligne dem med de nye fund i Scapa Flow, der er et meget beskyttet område. Her indgår også forskere fra Ulster Universitet i Irland, som Nationalmuseet arbejder sammen med om et tilsvarende projekt, der handler om undersøgelse, kortlægning og bevaring af skibsvrag fra første og anden verdenskrig i irsk farvand (<https://www.researchgate.net/project/World-War-I-shipwrecks-in-the-Irish-Sea-commemoration-visualization-and-heritage-management>).

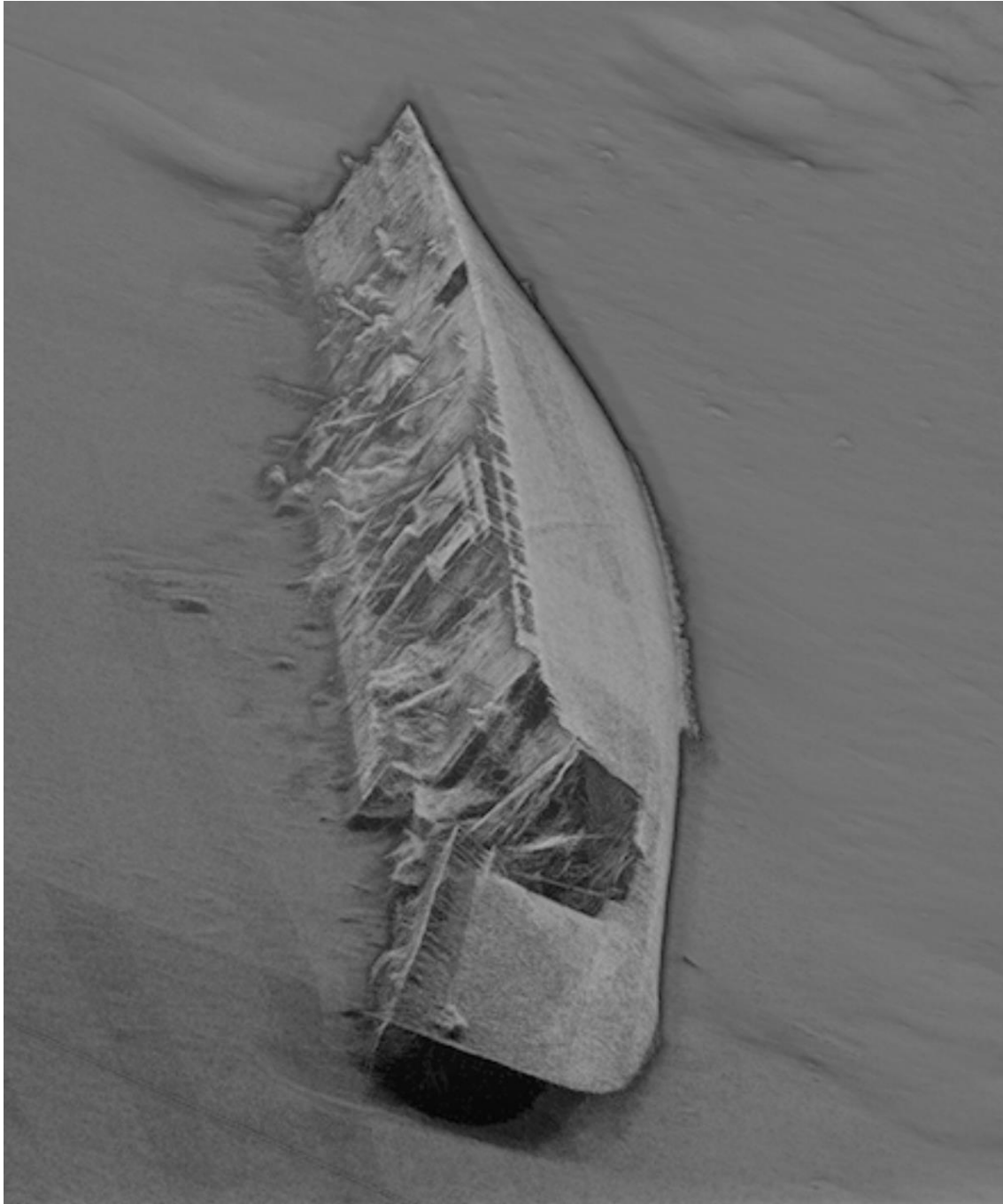
Som de næste tre billeder viser, kan man se tydelige forskelle i bevaringstilstanden på vrag i henholdsvis Scapa Flow, Nordsøen, og Irland. I første omgang går projektet ud på at kortlægge vragenes positioner i en stor database ved hjælp af Geografisk Information System (GIS). Derefter kan man sammenligne de forskellige vrags bevaringstilstand ud fra det, man kan se på multibeam-scanningerne, og sammenholde observationerne med forskellige fysiske, kemiske og biologiske miljøparametre, som evt. kan påvirke vragene. På den måde kan man evt. identificere de områder og omstændigheder, der er gunstige eller ej for bevaring af skibsvrag.

Scanningen på billedet viser det velbevarede vrage af den Engelsk trawler *James Barrie*, 666 BRT, sunket 1969 i indsejlingen til Scapa Flow nær Hoxa Head på 39 meters dybde. Alle besætningsmedlemmer blev reddet. Foto: Knud Jacobsen

Figur 10: Et ukendt vrage, som ligger i nordsøen – bevaringsforhold i Nordsøen er meget anderledes end i det beskyttede og mere rolige miljø, der findes i Scapa Flow. Foto: Knud Jacobsen

Multibeam scanning af et velbevaret skibsvrag fra første verdenskrig i det irske farvand (CourtesyUniversity of Ulster). Foto: Knud Jacobsen

Orkneyøerne

Der var også tid til at besøge det lokale museum om flådebasen, forskellige mindesmærker, især Lyness Royal Naval Cemetery og fæstningsanlæg, herunder de store forsvarsanlæg fra både første og anden verdenskrig samt lidt forhistorisk arkæologi.

Hovedbygningen til Museet, som fortæller historien om den britiske flådebase i Scapa Flow. Foto: Knud Jacobsen

Lyness Royal Naval Kirkegård blev påbegyndt i 1915, da Scapa Flow var basen for Grand Fleet. Lyness forblev som en Royal Naval base, indtil juli 1946, og kirkegården indeholder gravene fra begge krige. Foto: Knud Jacobsen

Den kystnære neolitiske bodplads Skara Bræ. Foto: Knud Jacobsen

Neolitisk sten-cirkel monument ved Stromness. Foto: Knud Jacobsen

Da *Vina* sejlede i havn i Thyborøn om aften fredag den 3. februar, efter to og en halv dags sejlads over en lidt urolig Nordsø, havde hun tilbagelagt over 1000 sømil i alt og kom hjem med ny viden, som skal bidrage til at formidle historien om søkrigene under første verdenskrig, sænkningen af den tyske flåde i Scapa Flow samt nedbrydningen af skibsvrag på havbunden. Det forventes at ske i form af en TV-dokumentar, artikler og bøger samt en museumsudstillingen på Sea War Museum i Thyborøn.